

MIJN DIER, SCHOON DIER

Discussiemiddag over gezelschapsdieren en volkscultuur

zaterdag 13 december 2003

Op zaterdag 13 december 2003 organiseerde de Bibliotheek Limburg Hasselt - Provinciale Bibliotheek Limburg in samenwerking met het Limburgs Volkskundig Genootschap een gespreks- en discussiemiddag rond het thema 'dieren in de actuele volkscultuur'.

VAN HOEVEDIEREN NAAR HOBBYDIEREN

Robert Nouwen, Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk

Hoevedieren ontwikkelen zich volgens de doelstellingen die mensen met die dieren nastreven. Volgens Robert Nouwen hebben kippen een belangrijke rol gespeeld in de evolutie van hoevedier tot hobbydier. Historisch onderzoek heeft uitgewezen dat in West-Europa een Gallische oerhoen heeft bestaan, waarmee twee hedendaagse rassen nog verwantschap zouden vertonen. Ten tijde van Julius Caesar werden dergelijke hoenders enkel voor het vermaak ingezet.

Robert Nouwen

Wereldwijd bestaan er honderden kippenrassen. Sommige rassen worden gekweekt voor de vleesproductie, andere voor de eieren en nog andere voor het vermaak. Door de opkomst van de bio-industrie met legbatterijen enerzijds en de strengere reglementering inzake hanengevechten anderzijds, is de rassendiversiteit van de hoenders in het gedrang gekomen. Sedert verschillende decennia worden zanghanen gekweekt voor het menselijk vermaak. Aan het einde van de achttiende eeuw bezaten zowel notabelen als gewone burgers vechthanen, waarvan sommige rassen een ouderdom hadden van tweeduizend tot drieduizend jaar. Vanaf de jaren twintig van de twintigste eeuw is de wetgeving inzake hanengevechten strikter gereguleerd in het kader van de dierenbescherming, met een terugloop in het kweken van vechthanen als gevolg.

Het in stand houden van zoveel mogelijk kippenrassen is niet enkel van belang voor de bio-diversiteit; het is ook een stuk levend erfgoed. Het bestaan van een grote

variëteit aan rassen is nog steeds een stimulans voor het verenigingsleven - bijvoorbeeld tentoonstellingen - en biedt kinderen bovendien een manier om met de natuur in contact te komen. De aandacht voor bio-diversiteit komt echter in het gedrang door de wetgeving die de reglementering bepaalt inzake vervoer van dieren en vermijden van burenhinder. Daarnaast is er door de veranderingen wat de vrijetijdsbesteding betreft, minder interesse voor hanengevechten, wedstrijden met hoenders, enzovoort. Tenslotte kan men in het boerenerfgoed een vervreemding vaststellen, waardoor het landbouwbedrijf van vandaag lang niet meer met het oorspronkelijke concept overeenstemt.

HET LEED VAN HUISDIEREN

Michel Vandenbosch, GAIA

Sinds 1929 zijn in België alle hanengevechten verboden. België speelde daarmee, na Engeland, een voortrekkersrol in Europa. Pionier van de dierenrechtenbeweging in België is Jules Ruhl, een negentiende-eeuwse wiskundige en natuurkundige die zijn wetenschappelijke carrière vaarwel heeft gezegd om zijn energie te kunnen investeren in het dierenwelzijn. Een opmerkelijke vaststelling is dat de kwesties waarmee Ruhl zich destijds bezighield, haast niet verschillen van de hedendaagse actiedomeinen van GAIA: wilde dieren in circussen, paardenraces, verhandelen van dieren op markten, gebruik van bont, doden van dieren zoals dat in de slachthuizen gebeurt, enzovoort. Ook Ruhl oogstte vaak vijandige reacties van de politie, de overheid en de veehandelaars. Tot aan het einde van de tweede wereldoorlog bestond er in België een belangrijke groep van dierenrechtenverenigingen. Na de ellende van de tweede wereldoorlog werkte de bezieling van de pioniers van de dierenrechtenorganisaties minder aantrekkelijk. Door de honger die vele mensen tijdens de oorlogsjaren hadden geleden, ontstond er een gunstig klimaat voor de oprichting van intensieve veehouderij. Van de excessen die een dergelijke bulk-productie zou veroorzaken, was men zich nog niet bewust.

Michel Vandenbosch

Met het boek *Animal Machines* van Ruth Harrison verscheen in 1964 een eerste bijzonder sterk onderbouwde kritiek op de intensieve veehouderijsystemen. Naar aanleiding van dat boek werd in Groot-Brittannië de Bramble Commissie opgericht om de Britse regering adviezen te geven met betrekking tot dierenaangelegenheden.

De eerste mensen die in Groot-Brittannië zijn opgekomen voor dierenrechten, onder wie bijvoorbeeld Henry Salt, William Wilberforce en Harriet Beecher Stowe, verzetten zich in het midden van de negentiende eeuw eveneens tegen slavernij, vrouwendiscriminatie en kinderarbeid. Zowel dierenmishandeling als discriminatie en mishandeling van de zwakke groepen uit de menselijke samenleving ontspruiten immers in misbruik van kwetsbaarheid door de sterkste. “Wie kwetsbaar en machteloos is, verdient bijzondere bescherming. Zoniet valt hij ten prooi aan het recht van de sterkste, dat een onrecht is”, aldus Vandenbosch.

In 1975 verscheen het boek *Animal Liberation* van Peter Singer, een ethicus uit de jaren zestig. Singer liet zich inspireren door Jeremy Bentham en stelde dat het hebben van rechten onafhankelijk is van de soort waartoe men behoort.

De strijd van hedendaagse dierenactivisten heeft als doel dieren zoveel mogelijk uit het economische productieproces te halen, omdat in een dergelijk proces nooit eerder gezien leed wordt aangedaan aan nooit eerder geziene aantallen van dieren. Dieren worden meer en meer beschouwd als gevoelige wezens, als individuen die ook medeleven verdienen wegens hun kwetsbaarheid. “Van dieren en kinderen moet men afblijven!” zegt de man in de straat. Een dergelijke uitlating weerspiegelt een bijzonder hoopvolle ontwikkeling in een beschavingsproces naar een maatschappij met minder geweld. De ideeën van de eerste dierenrechtenactivisten die een dergelijk engagement propageerden, waren in wezen niet verschillend van de onze vandaag.

DIERENETHIEK

Dirk Lips, K.U. Leuven en Katholieke Hogeschool Gent

In onze hedendaagse maatschappij worden dieren meer en meer beschouwd als gezinsgenoten. Is een dergelijk gedrag verantwoord vanuit een ethisch perspectief?

Na de hongersnood van de tweede wereldoorlog streefde men ernaar zoveel mogelijk landbouwdieren per arbeidskracht te kunnen houden. Vandaag is het houden van landbouwdieren beperkt tot 1,5 tot 1,6 % van de Belgische bevolking. Dat impliceert echter hoegenaamd niet dat de meerderheid van de Belgen niet met dieren in aanraking komt. Heel wat mensen hebben namelijk een gezelschapsdier waarmee ze lief en leed delen. Terwijl het dier in de landbouwsector zijn bestaan moet verantwoorden, wordt een gezelschapsdier helemaal niet beoordeeld op basis van ‘functionaliteit’. Vandaag zijn huisdieren als het ware lid geworden van de groep van de mensen, iets wat een eeuw geleden volkomen ondenkbaar was.

Ethologisch gezien kan men mensen omschrijven als zoogdieren en groepsdieren; mensen voelen zich het veiligst in een groep die vrij sterk hiërarchisch geordend is en die wordt gekarakteriseerd door zeer complexe sociale netwerken. Lips acht het bijzonder verontrustend dat dieren vandaag makkelijker als lid van de groep worden aanvaard, dan leden van andere groepen, zoals bijvoorbeeld migranten.

Is goed zorgen voor een dier dan verkeerd? In geen geval. Maar wanneer men een koesjoot laat komen voor een hond die reuma heeft, kan men zich wel vragen stellen over de proporties die de zorg voor de dierlijke leden van onze groep aanneemt. Omdat de hond lid is van onze groep, wordt hij behandeld zoals alle andere leden van

die groep. De hongerige kinderen in Afrika daarentegen, behoren blijkbaar tot een andere groep.

Euthanasie plegen op een hond is goed, aangezien een dier geen toekomstverwachtingen heeft en geen besef heeft van levenskwantiteit, maar enkel van levenskwaliteit. Doordat het voedsel van onze huisdieren zo goedkoop mogelijk moet zijn, ontstaat er paradoxaal genoeg een structuur waarbij andere diersoorten een onwaardig bestaan moeten leiden om dat goedkope vlees te kunnen leveren.

v.l.n.r.: Dirk Lips, Michel Vandenbossche, Luk Indesteege en Robert Nouwen

Dirk Lips stelt dat men de hele zaak steeds van de kant van het dier moet bekijken en dat men zich bijgevolg zeer goed bewust moet zijn van de gelijkenissen en verschillen tussen mensen en dieren.

Vooreerst is het zeker dat dieren pijn kunnen hebben. Daarom mag men dieren geen pijn doen, tenzij er een geproportioneerd goed tegenover staat. De pijn bij een vaccinatie tegen een ziekte is niet problematisch, de pijn bij het zonder verdoving castreren van biggen voor de economie is dat wel.

Daarnaast moet men zich bewust zijn van het feit dat dieren dingen anders ervaren dan mensen. Door zintuiglijke verschillen kunnen bepaalde dieren bijvoorbeeld geluiden boven 220 Hz horen, terwijl dat voor de mens onmogelijk is. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor het waarnemen van ultraviolet licht. Oordelen over dierenwelzijn is dan ook enkel mogelijk indien men een goed zicht heeft op dergelijke biologische verschillen.

Verder hebben dieren aangeboren motorische programma's die in werking treden wanneer bepaalde prikkels worden waargenomen. Het gedrag van dieren wordt dus gedeeltelijk bepaald door operante conditionering.

In tegenstelling tot mensen hebben dieren geen rationeel zelfbewustzijn en kunnen ze zichzelf dus niet als onderwerp van hun denken nemen. Als men, zoals de dieren, geen bewuste toekomstverwachtingen heeft, dan wordt de dood niet ervaren als een onrecht. Bijgevolg kan men veronderstellen dat sterven voor dieren minder erg is dan voor mensen. Anderzijds kunnen mensen de pijn van een therapie makkelijker verdragen dan een dier, dat zich immers niet bewust is van de voordelen die de pijn op langere termijn kan opleveren.

Tenslotte heeft wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat dieren gevoelens hebben. Men spreekt van gevoelens wanneer er een attentie van het hele wezen moet zijn, wanneer er omgevingsfactoren met een bepaalde invloed zijn en wanneer er in die

context keuzes moeten worden gemaakt. Dergelijke keuzes worden bepaald door de concurrentie van die gevoelens. Vanuit die wetenschap kan men stellen dat het onverantwoord is om bijvoorbeeld een roofdier in een hok te zetten en het te bedreigen zonder dat het de mogelijkheid heeft om te vluchten.

In onze maatschappij wordt de behandeling van dieren vaak niet gestuurd door de noden en biologische eigenschappen van het dier, maar door de relatie tussen mens en dier. In discussies over dierenwelzijn worden de noden van het dier en die van de mens maar al te vaak met elkaar vermengd. Wanneer iemand beslist om geen vlees te eten, dan is dat een louter persoonlijke keuze, die volledig te rechtvaardigen is, maar die niet toelaat vleeseters als onmenselijke te beschouwen.

GROEPSDISCUSSIE

“Het drinken van visjes in Geeraardsbergen.... cultuur of dierenmishandeling?”

Recent onderzoek heeft uitgewezen dat vissen waarschijnlijk pijn kunnen lijden, aldus Dirk Lips. Hoewel men respect moet hebben voor cultuur en gebruiken, moet men ook rekening houden met nieuwe wetenschappelijke inzichten. Op grond daarvan is het drinken van vissen deontologisch niet aanvaardbaar.

In 1997 is men in Geeraardsbergen begonnen met het drinken van visjes. Dat gebruik oogstte grote verontwaardiging bij GAIA-sympathisanten. Uitgaand van het principe dat men geen dieren doet lijden voor de lol, heeft men immers besloten om paardenraces op straat af te schaffen. Wanneer men vissen in wijn - een vloeistof waarin haast geen zuurstof aanwezig is - gooit, lopen de dieren zeker letsels op en ervaren ze waarschijnlijk ook pijn. De wet bepaalt dat men dieren moet beschermen tegen daden van menselijke wreedheid en dat men hun welzijn actief dient te bevorderen. Vermijdbare pijn, letsels en leed bij dieren zijn strafbaar. Aangezien de traditie zich heeft aangepast aan moderne normen, is het wreed om koppig te blijven vasthouden aan het gebruik om visjes te drinken, meent Michel Vandenbossche. Van het belfort in Ieper worden toch ook niet langer levende katten gegoid!

“Kan men niet beter ijveren voor het voorkomen van mensenleed dan voor dat ene visje?”

Michel Vandenbossche wijst erop dat er reeds heel wat ontwikkelings- en mensenrechtenorganisaties bestaan, die ijveren voor de mensen. Het drinken van vissen is maar één voorbeeld van de mishandeling waaraan dieren worden blootgesteld. Niemand verwijt een zaal vol voetbalsupporters dat men anderhalf uur lang niet bezig is geweest met de strijd tegen honger in Afrika! “Als we met alle acties moeten wachten tot de hongersnood in Afrika is opgelost, dan hoeven we helemaal niets meer te doen”, meent Vandenbossche.

“Bij ons op de boerderij was een gezin met kinderen op vakantie. Toen de kinderen de konijntjes hadden gezien, wilden ze geen konijn meer eten”.

Aangezien in onze huidige maatschappij dieren meer en meer als personen worden beschouwd, is er sprake van een vervreemding tussen mens en hoevedier, aldus

Robert Nouwen. Volgens Michel Vandenbossche ligt de zaak precies omgekeerd: door de empathie met het dier treedt vervreemding ten opzichte van bepaalde tradities en eetgewoonten op. “Dat kinderen reageren volgens het oerprincipe: doe een andere niet aan wat je zelf niet zou willen ondergaan, is een geluk! Kinderen zeggen duidelijk ‘neen’ tegen een daad van geweld”, zei Michel Vandenbossche.

“Met welk recht halen mensen een hond uit een hondenfamilie om het dier onder te brengen in een mensenfamilie, waar het nooit echt hond en nooit echt mens zal kunnen zijn? Is dat dan niet de ultieme vervreemding?”

Michel Vandenbossche ziet de noodzaak van dedomesticatie niet in, tenzij het gaat over wilde dieren. Essentieel is wel dat men kennis heeft van de welzijnsvoorwaarden van dieren. Honden en katten kunnen perfect samenleven met mensen op voorwaarde dat men rekening houdt met de ethologie van deze dieren. Excessen zoals inteelt, onverantwoorde kruisingen en het kweken van gevaarlijke honden, zijn uiteraard ontoelaatbaar.

“Dierenrechtenorganisaties zoals GALA lijken soms weinig rekening te houden met de problemen van de boeren. Boeren zouden ook liever niet meer dan tien koeien hebben en de dieren op stro zetten. Door de verplichting om de productie op te drijven, kan het echter niet meer op de traditionele manier”.

Dirk Lips, zelf opgegroeid in een landbouwersomgeving, maakt duidelijk dat heel wat boeren zich vergissen van vijand: niet de dierenrechtenorganisaties zijn de vijand, maar wel de import. “De enige mogelijkheid om de Vlaamse veehouderij te bewaren, is het oplossen van het probleem van de import”, aldus Dirk Lips.

BESLUIT

Tijdens de discussienamiddag ‘mijn dier, schoon dier’ werden huis- en hoevedieren vanuit verschillende invalshoeken belicht. Discussies en bedenkingen over dat onderwerp kan u nog altijd kwijt op het discussieforum van Volkskunde Limburg. Daarvoor surft u naar de praatgroep van www.volkskunde-limburg.be.

Katrien Van Effelterre